

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Після розпаду СРСР, перед Україною постає питання її міжнародно-правового визнання. Державотворчі процеси в Україні після здобуття нею незалежності відбувалися за вкрай складних та несприятливих умов, пов'язаних насамперед з важким тягарем проблем, які країна отримала у спадщину від СРСР. Особливе місце в розвитку відносин з міжнародним співтовариством займає дотримання міжнародних договірних зобов'язань та нерозповсюдження ядерної зброї.

Метою статті – становлення Української держави як суб'єкта міжнародного права й виявити особливості цього процесу. Актуальність теми викликана необхідністю вивчення інституту міжнародно-правового визнання на прикладі України.

Першим документом, що закріпив фундамент для утвердження України як нового суб'єкта міжнародного права є Декларація про державний суверенітет України, ухвалена Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. Цим правовим актом проголошувалися державний суверенітет

України, верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіці в межах її території і рівноправність у зовнішніх відносинах. Це був перший крок до міжнародного визнання України як держави, а значить як суб'єкта міжнародного права. У документі було сказано, що Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції республіки при укладанні міжнародних угод [4].

Стаття X Декларації «Міжнародні відносини» проголошує: «Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжна-

родного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньо-державного права» [4].

У статті IV «Громадянство Української РСР» вказано, що «Всім громадянам Української РСР гарантуються права і свободи, які передбачені Конституцією Української РСР і нормами міжнародного права, визнаними Українською РСР» [4].

Завдяки прийняттю Декларації, світова спільнота одержала можливість переконатися в тому, що політика незалежної УРСР буде заснована на визнанні основних принципів міжнародного права.

Акт проголошення незалежності України, прийнятий Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 р., має велике значення, бо саме в ньому було проголошено незалежність України і створення самостійної української держави – України, «виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами» [8].

До тексту цього Акта включено положення, що на території держави мають силу виключно Конституція і закони України. При цьому не було вказано на визнання нею міжнародних договорів. Ця помилка згодом була усунена спочатку Законом України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. в якому говорилося, що «Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами СРСР, що не суперечать Конституції України й інтересам республіки» [7], а потім спеціальним Законом «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991 року, відповідно до якого укладені й належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять собою невід'ємну частину її національного законодавства й застосовуються в порядку, передбаченому для норм останнього [5]. На сьогодні цей закон втратив чинність на підставі введення в дію Закону «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [6].

Розглядаючи питання правосуб'єктності України, варто звернути увагу на наступні положення Закону «Про правонаступництво України»:

– Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення її незалежності;

– Україна дає згоду на обслуговування зовнішнього боргу Союзу РСР станом на 16 липня 1990 року в частині, що визначається окремою міждержавною угодою;

– Україна гарантує забезпечення прав людини кожному громадянину України незалежно від національної належності та інших ознак відповідно до міжнародно-правових актів про права людини [7].

1 листопада 1991 року Верховна Рада України, керуючись Загальною декларацією прав людини й ратифікованими Україною міжнародними пактами про права та свободи особистості, прийняла Декларацію прав національностей України. У преамбулі цього документу сказано, що «Верховна Рада України ..., прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України ..., приймає цю Декларацію...» [1]. Її правовою метою було закріплення у внутрішньодержавному праві принципу національної рівності й заборони дискримінації за національною ознакою. Відповідно до Декларації, Україна прийняла на себе зобов'язання перед усіма громадянами, незалежно від їхньої національності, гарантувати: а) політичні, економічні, соціальні та культурні права; б) пра-

во на збереження їх традиційного розселення; в) право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації; г) право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята; д) право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання; е) право на вільні контакти із своєю історичною батьківщиною [1].

Звернення Верховної Ради України до парламентів і народів світу від 5 грудня 1991 р. було спрямоване на міжнародне визнання України. Від імені українського народу в цьому документі сказано, що «Україна, одна з держав-засновниць Організації Об'єднаних Націй, у повній відповідності з цілями і принципами Статуту ООН спрямовуватиме свою зовнішню політику на зміцнення миру і безпеки у світі, на активізацію міжнародного співробітництва в розв'язанні екологічних, енергетичних, продовольчих та інших глобальних проблем. Зовнішня політика України буде базуватися на загально визнаних принципах міжнародного права.

Україна як європейська держава готова приєднатися до гельсінкського Заключного акта. Паризької хартії та інших документів НБСЄ. Україна закликає парла-

менти та уряди країн-учасниць НБСЕ підтримати її намір стати безпосереднім і повноправним учасником Загальноєвропейського процесу, брати участь в інших європейських структурах.

Україна готова встановити з іншими державами дипломатичні відносини і будувати двосторонні відносини з ними на засадах рівноправності, суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи один одного, визнання територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів.

Україна не буде ядерною державою. З цією метою Україна має намір вступити в переговори з усіма заінтересованими державами для укладення міжнародних угод. Україна має намір приєднатися до Договору 1968 року про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерна держава і укласти з МАГАТЕ відповідну угоду про гарантії його дотримання» [2].

Фундаментальним документом для розвитку міжнародно-правових відносин і формування зовнішньої політики є Конституція України. Державний устрій і принципи діяльності української держави, що знайшли відбиття в Основному Законі країни, перебувають у повній відповідності до положень і принципів сучасного міжнародного права, вираженими у Статуті ООН.

Зокрема, проголошення України в статтях 1 і 2 Конституції

[3] як суверенної держави зумовлює її суверенну рівність у міжнародному співтоваристві, що ґрунтується на положенні п. 1 ст. 2 Статуту ООН, що ця «організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її членів» [9].

Положення ст. 3 Основного Закону, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, повністю відповідають вимогам сучасного міжнародного права, викладеним у Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році в розвиток і реалізацію одного з найважливіших завдань, сформульованих у Статуті ООН, «знов затвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, в рівноправність чоловіка і жінки й у рівність великих і малих націй» [9].

Регламентації прав і свобод людини, сформульованих у найважливіших міжнародних правових актах, Конституція присвячує розділ II «Права, свободи й обов'язки людини і громадянина», де із 67 статей 63 присвячені суто правам і свободам громадян України [3]. Ці норми Основного Закону країни становлять собою імплементацію міжнародних правових норм.

Надзвичайно важливим у питанні щодо зв'язку Конституції

України з міжнародним правом є положення її ст. 9, у якій говориться: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Цим положенням Основний Закон визнає в Україні примат міжнародного права, що, у свою чергу, поряд з іншими конституційними положеннями, характеризує її як демократичну і правову державу. Стаття 18 Конституції проголошує: «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримки мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права». Цією нормою підкреслюється визнання Україною координуючої ролі міжнародного права та її прагнення України підтримувати й розвивати свої міжнародні зв'язки на засадах мирної співпраці.

Усі розглянуті документи свідчать про прагнення України одержати міжнародне визнання і стати повноправним учасником міжнародних правових відносин. Одним із чинників визнання стало підтвердження з боку України відданості принципам міжнародного права.

Упродовж 3-х місяців після проголошення незалежності Украї-

ну як суверенну державу визнали понад 140 країн світу. Одними з перших це зробили Польща, Канада, США, Італія, Бельгія, Індія, Японія, Китай, Австралія, країни Латинської Америки, Скандинавії. Протягом 1992-1993 рр. Україна вступає в безпосередні дипломатичні зв'язки зі США, Канадою, Польщею, Німеччиною, Францією, Китаєм, Росією, Казахстаном, державами Балтії, Скандинавії та ін. У липні 1992 р. відбувся візит Президента України до Франції, під час якого Україна приєдналася до паризької Хартії для нової Європи й було підписано договір про дружбу і співробітництво між двома країнами. У цей період Україна стала членом Ради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ, згодом – ОБСЄ), багатьох міжнародних організацій, зокрема Світового банку й Міжнародного Валютного Фонду.

У 1992 р. Україна заявила про намір стати членом Ради Європи, а в липні цього ж року взяла участь у міжнародній миротворчій діяльності, направивши національний контингент до складу операції ООН з підтримання миру в колишній Югославії (м. Сараєво).

У жовтні 1992 року було підписано рішення про участь держав – учасниць СНД в договорі між СРСР та США «Про ліквідацію ракет середньої та малої дальності».

Підводячи підсумки зовнішньої політики України з моменту проголошення її незалежності, маємо зазначити, що за цей час попри всі негаразди та проблеми було досягнуто вагомих результатів. Головним з них, безумовно, є те, що Україна відбулася як

незалежна держава, як загально-визнаний суб'єкт міжнародних відносин. Україна має дипломатичні представництва в більшості державам миру, є членом багатьох міжнародних організацій, що є свідченням її міжнародно-правового визнання.

Список літератури: 1. Декларація прав національностей України від 01.11.91 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1771-12>. 2. Звернення Верховної Ради України до парламентів і народів світу [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1927-12>. 3. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/konst/CONST1.HTM>. 4. Про державний суверенітет: Декларація Верховної Ради Української РСР від 16.07.90 р. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-12>. 5. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України в ред. від 10.12.91 р. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1953-12>. 6. Про міжнародні договори України: Закон України в ред. від 29.06.04 р. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1906-15>. 7. Про правонаступництво України: Закон України в ред. від 12.09.91 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>. 8. Про проголошення незалежності України: постанова Верхов. Ради Української РСР від 24.08.91 р. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>. 9. Устав Организации Объединенных Наций [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/charter/index.shtml>.

ОСОБЕННОСТИ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО ПРИЗНАНИЯ НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЫ

Дурсунов Р. М.

В этой статье изучается становления украинского государства как субъекта международного права и выявляются особенности этого процесса. Актуальность темы связана с необходимостью изучения института международно-правового признания на примере Украины.

Ключевые слова: международное публичное право, институт признания государств, международные отношения

THE FEATURES OF INTERNATIONAL LEGAL RECOGNITION OF INDEPENDENT UKRAINE

Dursunov R. M.

This article overviews the formation of Ukrainian state as a subject of international law and defines main features of this process. Relevance of the theme associated with necessity on research of institute of international legal recognition on the example of Ukraine.

Key words: public international law, institute of recognition of states, international relations

Надійшла до редакції 20.02.2012 р.